

IŠPARDUOTOJI KNYGA

Mūsų laikais dėmesio verta yra ne tiek išleistoji, kiek išparduotoji knyga. Daugel išleistų knygų stovi mažai judinamos. Prie gausiai pajudėjusių ir, leidėjai sako, jau veik išparduotų knygų priklauso Stasio Raštikio *Kovose dėl Lietuvos I dalis*, pasirodžiusi 1956. Knyga pavadinta dar ir pridėtinu vardu — „kario atsiminimais“.

Atsiminimų literatūra ar tik nebus gausiausia tremtyje. Pirmiausia jos davė kacetininkai. Jų viršūnėje stovi Stasio Ylos *Žmonės ir žvėrys*. Partizaninės literatūros viršūnėje stovi J. Daumanto *Partizanai už geležinės uždangos*. Lietuvos okupavimo procesas davė dviejų diplomatų knygas — Igno Šeiniaus *Raudonąjį tvaną*, sumaniai ir laiku parašytą švediškai, ir Jurgio Savickio *Žemė dega*, tuščią knygą, tegalinčią priminti diplomatams, kad jie savo puslapių dar nesurašė. Iš valstybininkų dėmesio verti dr. K. Griniaus atsiminimai, vaizduoją tautinio ir valstybinio kilimo laikus. Juos dabar pratęsė ir papildė naujesniais laikais buvusio Lietuvos kariuomenės vado Stasio Raštikio knyga.

Raštikio knyga susilaukė nevienodo priėmimo. Vienas teisininkas sužavėtas atsiliepė: tai gražiausias paminklas,

kokį tik autorius galėjo pastatyti savo tėvams. Kitas teisininkas reiškė jau nepasitenkinimą: va, vokiečių generolas parašė visą karo strategiją, o lietuvis generolas tik asmeninius nuotykius. Laikraštininkas ėmė polemizuoti knygos pasirodymo proga su buvusiu kariuomenės vadu dėl jo reikalaujant milijonų kariuomenės apmokymo ir apginklavimo planui vykdyti. Vienas iš politikų vėl su pasitenkinimu aiškino: bent vienas atvirai ir nuoširdžiai atskleidė tautininkų valdymo aukštuosius užkulius...

Kiekvienas iš tų vertintojų teisus savo požiūriu. Tačiau teisus ir eilinis skaitytojas, kuris savo nuomonės nereiškė ir knygą skaitė neatsitraukdamas, tuo rodydamas pasitenkinimą, kad knyga atsako pagrindiniam skaitytojo reikalavimui — ji turi būti patraukli...

Patrauklią knygą autorius padarė keliomis priemonėmis. Pirmiausia, pasakodamas įvykius atsiminimų forma, platesnio masto įvykius taip pat perleisdamas per savo tiesioginį pergyvenimą ar patyrimą. Tai duoda pasakojimui asmeniškumo, o jis visada įdomesnis. Antra, knygai patrauklumo davė nuoširdus atvirumas. Skaitytojo akyse autorius nieko neslepia ir nevaizduoja herojaus. Priešingai, prisistato su tam tikru menkavertiškumo pajautimu, sakysim, kad jis laimėjo Vokietijoje arklių lenktynes, nuopelnus priskirdamas ne sau, bet pasibaidžiusiam arkliui. Trečia, skaitytojo dėmesį patraukia autoriaus konkreti, smulkmeniška ir vaizdi atmintis. Savaime nereikšmingą medžiagą, kaip Kaukazo gyvenimo vaizdus ar Anglijos karaliaus karūnacijos ceremoniją, mielai skaitai dėl detalių vaizdingumo ir epinio ramumo. Šitai ir bus padarę, kad knyga tokio pasisekimo susilaukė visuomenėje.

Priimdamas mielai knygą su tuo, kas joje yra, būtų galėjęs nebent trijų dalykų pageidauti. Viena, labiau koncentruoti pasakojimą, vengiant tą pačią mintį kartojančių sakinių.

Antra, vengti apologetinio-poleminio pobūdžio formos tuose dalykuose, kur autorius norėtų atsakyti į savo buv. oponentų priekaištus. Visos knygos pobūdžiui labiau pritiktų objektyvus, gal su humoru, su lengva ironija kitados kariuomenės vadui darytų priekaištų ir jo paties tuometinių minčių ar planų referavimas. Trečia, netektų laikyti vykusiu knygos vardo, kuris savo herojiniu skambėjimu nevisai atsako knygos intymiam turiniui. Jam labiau būtų pritikęs antrinis vardas: „Kario atsiminimai“.

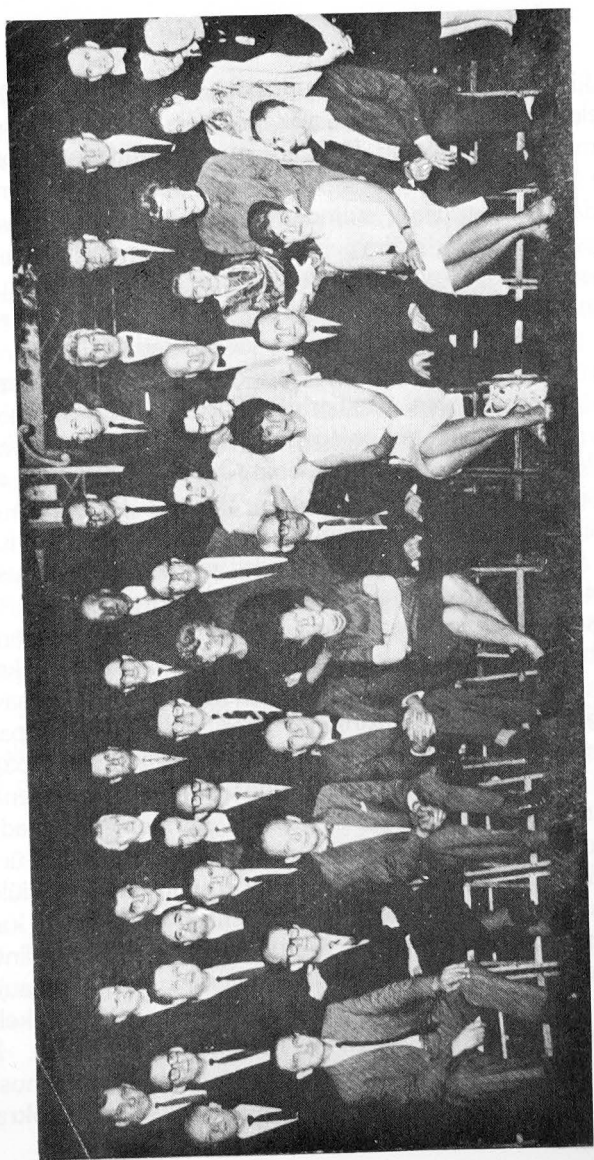
Tai iš formalinės pusės. Vertinant knygos turinį ir stebint, ką ji nauja davė mūsų nepriklausomos Lietuvos vaizdui, tenka pirmiausia apgailestauti, kad viena tų atsiminimų dalis nebuvo išpopuliarinta anksčiau, dar nepriklausomoje Lietuvoje, būtent, autoriaus patyrimai bolševikų kalėjimuose ir tardymuose. Tai būtų buvę svarbu tada, kai Lietuva buvo nepriklausoma, kai į Lietuvą buvo infiltruojamas iš Maskvos kultūrbolševizmas. Gal tie pergyvenimai tada būtų buvę įspėjimas. Mes tada nutylėjom pergyvenimus sovietiniuose kalėjimuose ir vysk. T. Matulionio ir eilės kunigų, o eilės mūsų akademikų ir rašytojų buvo populiarinami Maskvos bolševikiniai „kultūriniai“ laimėjimai. Šitos rūšies praeities faktas verčia mus dabar susigalvoti, ar mes turim teisę piktintis Vakaraais ir rūstauti ant jų intelektualų, kada jie nemato žmogaus naikinimo sovietuose, o tekalba apie sovietų pacifizmą... Vakaraai daro tai, ką mes buvome darę.

Daugiausia naujos ir patikimos medžiagos autorius atskleidžia iš autoritetinio valdymo laikų, iš savo santykių su buv. prezidentu A. Smetona, su tautininkais. Tuos santykius šioje knygoje galima sekti kaip tylią kovą tarp dvejopų žmonių, atstovaujančių dvejopam nusistatymui. Iš vienos pusės prezidentas A. Smetona iškyla su autoritetinio žmogaus pagrindiniu bruožu — įsitikėjimu, kad tik jis ir dar Tubelis tegali būti vieninteliai autoritetai lietuvių tautai. Bet

„Pelių ir šiaudų niekas nefalsifikuoja; falsifikuojamos tik didžiosios brangenybės“.

Juozas Brazaitis

Prof. J. Brazaitis Lietuvių fronto bičiulių konferencijoj Clevelande, Ohio, 1964 gegužės 23—24 su dalyviais ir svečiais.

kokis kitas autoritetas mažintų Smetonos autoritetą, ir dėl to jis neleistinas. Iš knygos aiškėja, kaip Smetona buvo veikiamas iš dviejų pusių. Iš vienos pusės tautininkų žmonės kurstė Smetoną, kad jis dar labiau savo autoritetą stiprintų, slopindamas opoziciją ir suimdamas į savo rankas ginkluotą jėgą, paversdamas režimo įrankiais kariuomenę ir šaulių sąjungą. Iš kitos pusės veikė kariuomenės vadas, kuris Smetoną gerbė, bet buvo demokratinio nusistatymo ir norėjo lenkti prezidentą į grįžimą prie demokratinų formų — šauktų seimą, bendradarbiauti su opozicija. Kariuomenės vadas, stengdamasis sustiprinti kariuomenės moralinę dvasią, pakelti jos karinį pajėgumą, rūpinosi išlaikyti kariuomenę krašto, ne režimo tarnyboje. Jam teko atremti eilę pasikėsinimų į kariuomenę ir šaulių sąjungą. Tai sukėlė tik aštresnį tautininkų vadų įniršimą ir intrigas prieš kariuomenės vadą prezidentūroje, kad pats prezidentas pasijustų nustelbiamas kylančio kariuomenės vado autoriteto.

Visa šita knygoje pateikta santykių medžiaga yra dramatinio pobūdžio. Ji rodo, kaip kariuomenės vadui, demokratinio nusistatymo atstovui, teko palaipsniui nusivilti savo pastangomis paveikti autoritetinį prezidentą; kaip jis pats buvo priverstas iš kariuomenės vadų ir kariuomenės pasitraukti. Prie tos draminės medžiagos priklausė dar vienas momentas — pagunda — pačiam kariuomenės vadui panaudoti karinę jėgą Smetonos tautininkų diktatūrai pašalinti. Karininkai su dideliu nuoširdumu tai jam siūlė. Visuomenės vadai, buvę prezidentai įtikinėjo, kad kariuomenė įvedusi diktatūrą, kariuomenė turinti ją pašalinti. Iš arti tada stebint, kariuomenės vado atsakymas nuo naujo karinės jėgos pavartojimo diktatūrai šalinti galėjo sukelti nepasitenkinimo juo, laikyti jį neveikliu, neryžtingu. Iš perspektyvos žiūrint, atrodo kitaip — demokratinų nusistatymų žmogus, norėdamas būti ištikimas savo demokra-

tybei, negalėjo imtis karinės jėgos diktatūrai pašalinti, nes tai būtų ta pati diktatūra ir tokiu pat būdu perimta, tik į kito asmens rankas...

Skaitant tų užkulisių medžiagą, įspūdis daros labai gūdus apie to laiko Lietuvą — kokia ji bėdina buvo, kaip ji buvo menkai valstybiškai subrendusi, kaip stengėsi nematyti tikrųjų pavojų ir apsigaudinėjo dideliais vardais ir frazėmis. Iš kitos pusės nepaneigiamas knygoje įspūdis, kad pro valstybinio ir visuomeninio gyvenimo menkystes kalėsi nauja dvasia, kariuomenėje ir visuomenėje, pažangi, gyva, kūrybinė ir demokratiška ne vardu, bet savo dvasia ir darbais. Ji plito, ji skverbėsi vis į didesnius visuomenės sluoksnius, nors ir trukdoma cenzūros ar kitų valstybinio gyvenimo prievartos priemonių. Jos augimą staiga nutraukė svetimo ir jau žvėriško autoritetizmo okupacija.

Autoriaus knygos pasirodymas laimingai sutapo su jo amžiaus 60 metų sukaktimi. Tai prasmingas ir vaisingas sukakties paminėjimas. Lauksime jo atsiminimų antros dalies.

Stasys Raštikis: *Kovose dėl Lietuvos*. Kario atsiminimai. I dalis. Išleido „Lietuvių dienos“. Tiražas 2000, kaina \$7.00, 704 psl.